मराठवाड्यातील संतांची विराणी : आकलन आणि चिंतन

डॉ. नामदेव सोडगीर

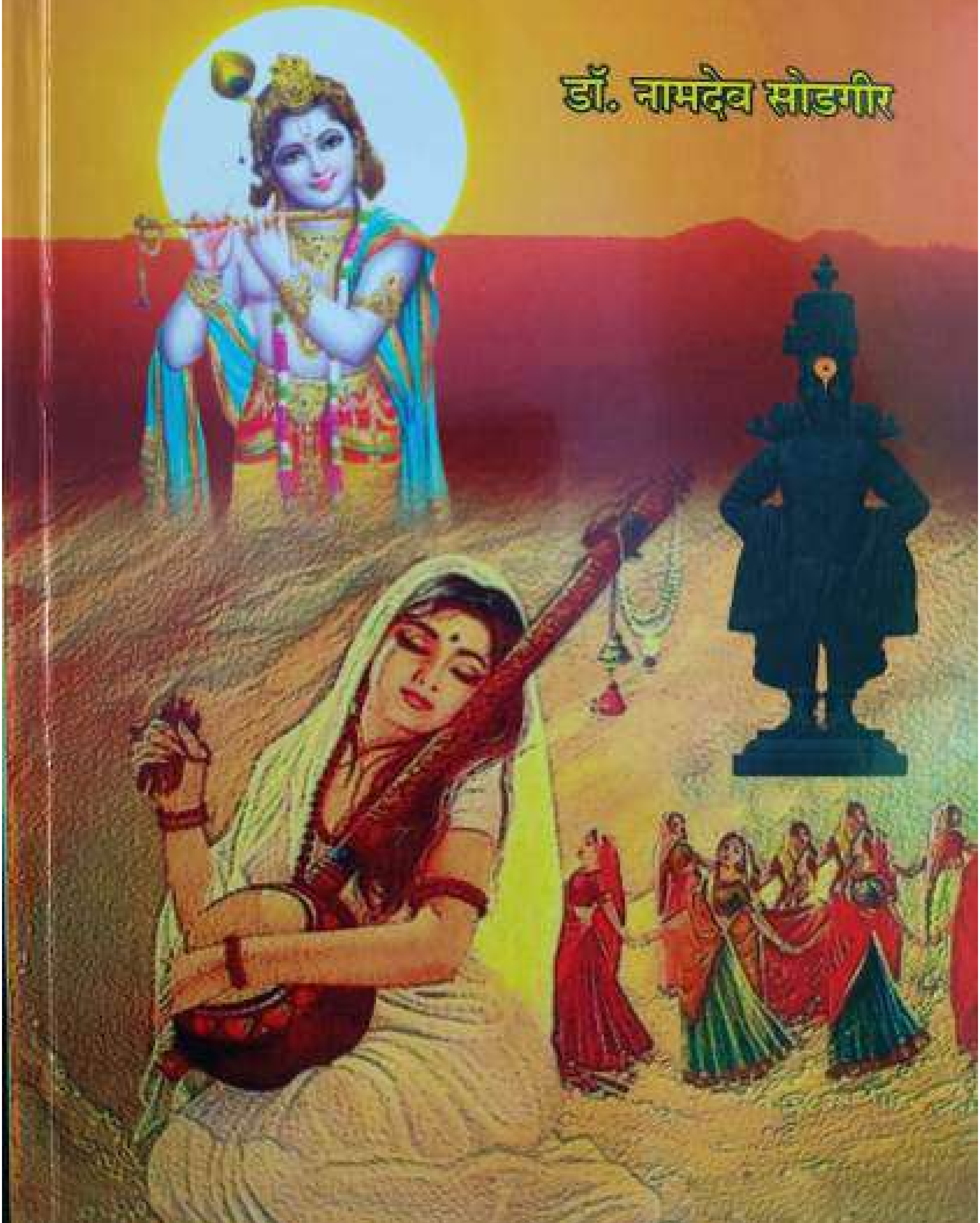

मराठवाड्यातील संतांची विराणी : आकलन आणि चिंतन

डॉ. नामदेव सोडगीर

मराठवाड्यातील संतांची विराणी : आकलन आणि चिं

Marathvadyatil Santanchi Virani : Akalan Ani Chintan

ISBN-978-93-95942-46-1 (प्रकाशन क्रमांक -8)

■ लेखक
डॉ. नामदेव सोडगीर
मु.पो. चापोली ता.जि. लातूर. ४१३५१३
भ्रमणभाषा : ९६५७७७३१०/७६६६६५९७०५
E-mail : sodgirnamdevsss@gmail.com

■ प्रकाशक
सौ. छाया गोविंद काळे
छाया प्रकाशन, खोरी गल्ली, अंबाजोगाई रोड,
लातूर. Mob. : 8329417192
E-mail : chaya.prakashan@gmail.com

© सर्व हक्क लेखकाधीन

■ मुखपृष्ठ
विरभद्र गुळवे, लातूर

■ प्रथमावृत्ती
२४ ऑक्टोबर २०२३ (दसरा)

■ अक्षर जुळणी
अशिष डिजिटल, लातूर.

■ मुद्रक -
इंडो ऑफसेट, लातूर.

■ किंमत - २००/-

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	शीर्षक	पृष्ठ क्रमांक
*	मनोगत	०५
*	प्रस्तावना	१०
*	प्रकरण पहिले :	१५ ते ३

मराठी संतसाहित्य: स्वरूप आणि महत्त्व

१.१	प्रास्ताविक	१५
१.२	मराठी संतसाहित्याचे स्वरूप व महत्त्व	१७
१.३	मराठी संतसाहित्याची सामाजिक व वैश्विक समरसता	१९
१.४	मराठी संतसाहित्य आणि समाजप्रबोधन	२०
१.५	मराठवाड्यातील प्रमुख संतकवी : व्यक्ति आणि वाङ्मय	२३
	१.५.१ संत ज्ञानेश्वर	२४
	१.५.२ संत नामदेव	२७
	१.५.३ संत जनाबाई	३०
	१.५.४ संत एकनाथ	३२
	१.५.५ संत बहेणाबाई	३३
१.६	समारोप	३६
*	प्रकरण दुसरे :	३९ ते ४

मराठी संतांच्या विराण्या: उगम आणि विकास

२.१	प्रास्ताविक	३९
२.२	मराठी संतांच्या विराणीकाव्याची व्युत्पत्ती	४०

२.३ मराठी संतांच्या विराणी काव्याच्या व्याख्या ४२
२.४ मराठी संतांच्या विराणी रचनेचे स्वरूप ४३
२.५ मराठी संतांच्या विराणीरचनेचे प्रमुख उद्दिष्टे ४६
२.६ मराठी संतांचे विराणीकाव्य : एक लक्षणीय आकृतिबंध.... ४६
२.७ समारोप ४८

※ प्रकरण तिसरे : ५० ते १००

मराठवाड्यातील संतांच्या निवडक विराण्या: स्वरूप आणि संकल्पना

३.१ प्रास्ताविक ५०
३.२ संत ज्ञानेश्वरांच्या निवडक विराण्या ५१
३.२.१ संत ज्ञानेश्वरांच्या विराण्यातील रूपकात्मकता ६५
३.२.२ संत ज्ञानेश्वरांच्या विराण्यातील संवादात्मकता ६६
३.२.३ संत ज्ञानेश्वरांच्या विराणी काव्याची लेखनशैली..... ६७
३.३ संत नामदेवांच्या निवडक विराण्या ६८
३.३.१ संत नामदेवांच्या विराण्यातील संवादात्मकता ७४
३.३.२ संत नामदेवांच्या विराण्यातील रूपकात्मकता ७५
३.३.३ संत नामदेवांच्या विराणी काव्याची लेखनशैली.... ७६
३.४ संत एकनाथांच्या निवडक विराण्या ७६
३.४.१ संत एकनाथांच्या विराण्यातील रूपकात्मकता..... ८४
३.४.२ संत एकनाथांच्या विराण्यातील संवादात्मकता ८५
३.४.३ संत एकनाथांच्या विराणी काव्याची भाषा ८६
३.५ संत जनाबाईंच्या निवडक विराण्या ८७
३.५.१ संत जनाबाईंच्या विराणी काव्याची भाषा.......... ९१

संत बहेणाबाईंच्या निवडक विराण्या ९२

३.६ संत बहेणाबाईंच्या विराणी काव्याची भाषा ९४

३.६.१ संत बहेणाबाईंच्या ९४

३.७ समारोप ९५

* प्रकरण चौथे : १०१ ते १०९

मराठवाड्यातील संतांच्या विराणी रचनेची वाड्मयीन वैशिष्ट्ये

४.१ प्रास्ताविक १०१

४.२ मराठवाड्यातील संतांच्या विराणीतील काव्यात्मकता १०२

४.३ मराठवाड्यातील संतांच्या विराणीतील गीतात्मकता १०५

४.४ मराठवाड्यातील संतांच्या विराणीतील नाट्यात्मकता १०६

४.५ मराठवाड्यातील संतांच्या विराणीतील सौंदर्यात्मकता १०७

४.६ समारोप १०८

* प्रकरण पाचवे : ११० ते ११६

मराठवाड्यातील संतांच्या विराण्यातील साम्य-वेगळेपण

५.१ प्रास्ताविक : ११०

५.२ मराठवाड्यातील संतांच्या विराणीतील साम्य वेगळेपण ११०

५.३ समारोप : ११५

* अभिप्राय - १ .... ११७

* अभिप्राय - २ .... ११८

* अभिप्राय - ३ .... १२०

* अभिप्राय - ४ .... १२२

* अभिप्राय - ५ .... १२३

* अभिप्राय - ६ .... १२४

डॉ. नामदेव सोडगीर

'मराठवाड्यातील संतांची विराणी: आकलन आणि चिंतन' या दुर्लक्षित पण मूलगामी विषयावर डॉ. नामदेव सोडगीर यांनी 'मराठवाड्यातील प्रमुख पाच संतांच्या निवडक विराण्यांचा सांगोपांग अभ्यास करून आपल्या वाङ्मयीन व्यासंगाचा एक डोळस आदर्श डॉ. नामदेव सोडगीर यांनी आपल्यासमोर या ग्रंथातून दिला आहे. संतश्रेष्ठ ज्ञानेश्वर, भक्तराज नामदेव, संत एकनाथ, संत जनाबाई, संत बहेणाबाई या संतांचे आराध्य दैवत श्रीविठ्ठल अन त्याचे मूळपुरुष असलेल्या श्रीकृष्णाच्या रूपाचे वर्णन, त्याच्या भेटीची उत्कटता आणि त्यातूनच विरहिणीच्या मनात दाटलेला विरहभाव आणि संतांची ओतप्रोत भरलेली विराणी कशी आविष्कृत होते, तिचे अंतरंग कसे आहे? शृंगारभावातून भक्तीलालसा तसेच त्याला लाभलेली वात्सल्याची किनार, अलौकिक पातळीवरचा प्रणयभाव आणि सर्वात महत्त्वाचा भाग म्हणजे या सर्व 'विराण्या'मधून ईश्वरभक्ती बरोबरच अध्यात्मतेची गुंफण केलेली वीण मोठ्या नजाकतीने डॉ. नामदेव सोडगीर यांनी या ग्रंथातून चित्रित केलीय.

'मराठवाड्यातील संतांची विराणी: आकलन आणि चिंतन' या ग्रंथातील पाच प्रमुख संतांच्या निवडक विराण्यामधून डॉ. नामदेव सोडगीर यांच्या निखळ, तटस्थ आणि संतांबद्दल विशुध्द प्रेमभावाची व त्यांच्या नि:स्पृह सृजनशीलतेची साक्ष देते. मराठवाड्यातील संतांच्या निवडक विराण्यांची त्यांनी केलेली चिकित्सक मांडणी, तिच्यातील गीतात्मकता, नाट्यात्मकता, रूपकात्मकता, सौंदर्यात्मकता, संवादात्मकता, विरहभाव तसेच त्यातून व्यक्त झालेल्या स्त्रीमनाच्या दर्शनासह, संतांचा परमेश्वरावर असलेला पराकोटीचा प्रेमभाव, त्यातला विरह, आर्तता, त्यातून साकारलेल्या विविध प्रतिमा आदींचाही अभ्यास डॉ. नामदेव सोडगीर यांनी लीलया पेललेला आहे. यातून त्यांच्या कुशाग्र बुद्धीचा आणि त्यांच्यातला संत वाङ्मयाचा संशोधक येथे अलगतपणे डोकावून, भावी संत साहित्याचे संशोधन त्यांच्या लेखणीतून समृद्ध होणार याची खात्री हे संशोधनपर लेखनच देतेय. सोडगीर हे मुळातच 'नामदेव' आहेत. ते अभिजातपणे संतांच्या विचारांचा वारसा चालवत आहेत. त्यांच्या या लेखनासह भावी संतसाहित्य संशोधन लेखनकार्यास माझ्या मन:पूर्वक शुभेच्छा!

प्राचार्य डॉ. वसंत बिरादार, अहमदपूर

चलभाष : ९८६०१ ६७११२

ISBN 978-93-95942-46-1